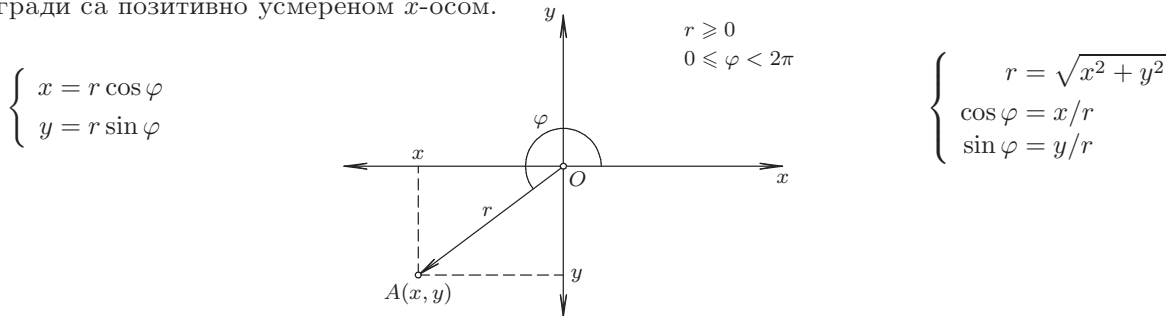

8. Равне фигуре и обртна тела

8.1. Поларне координате

Крива у равни, или фигура одређена њоме, може бити задата на разне начине. У овој глави се бавимо случајевима када је крива задата експлицитно или параметарски, у Декартовим (правоуглим) или поларним координатама.

За почетак ћемо се подсетити *поларних координата*. Посматрајмо тачку A у координатној равни. Позиција тачке A је одређена растојањем $OA = r$ од координатног почетка O и углом φ који вектор $\vec{OA}$ гради са позитивно усмереном x -осом.

Декартове координате тачке једнозначно одређују њене поларне координате и обрнуто.

Нешто општије, центар поларних координата може да буде и нека тачка $R_0(x_0, y_0)$ различита од координатног почетка. У том случају је

$$x = x_0 + r \cos \varphi, \quad y = y_0 + r \sin \varphi.$$

8.2. Површина фигуре у равни

(1°) Експлицитно задата крива

Видели смо да одређени интеграл функције представља површину испод графика. Прецизније, за произвољну непрекидну функцију f , површина између криве $y = f(x)$ и x -осе на интервалу $[a, b]$ једнака је

$$P = \int_a^b |y| dx.$$

Слично, ако је фигура у равни одређена кривим $y = y_1(x)$ и $y = y_2(x)$ за $a \leq x \leq b$, њена површина је

$$P = \int_a^b |y_1 - y_2| dx.$$

(2°) Крива у параметарском облику

Посматрајмо нешто општију ситуацију када је фигура одређена кривом γ задатом параметарски:

$$\gamma: \quad x = x(t), \quad y = y(t) \quad (\alpha \leq t \leq \beta). \tag{1}$$

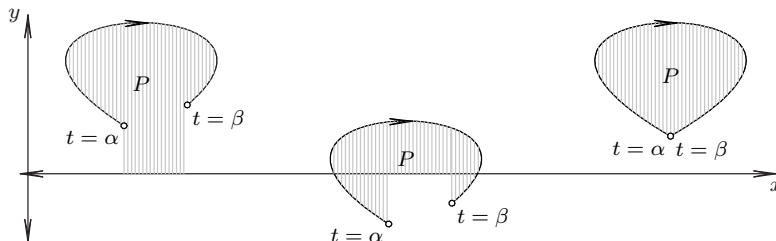
Претпоставимо на кратко да је функција $x(t)$ растућа, а $y(t)$ ненегативна на интервалу $[\alpha, \beta]$. Површина између криве γ и x -осе је једнака

$$P = \int_{x(\alpha)}^{x(\beta)} y dx = \int_{\alpha}^{\beta} y(t)x'(t)dt. \tag{2}$$

Сличне резултате добијамо у другим случајевима. Дакле:

- (а) Ако је $x(t)$ растућа и $y(t) \geq 0$, или је $x(t)$ опадајућа и $y(t) \leq 0$, онда је $P = \int_{\alpha}^{\beta} y(t)x'(t)dt$;
- (б) Ако је $x(t)$ опадајућа и $y(t) \geq 0$, или је $x(t)$ растућа и $y(t) \leq 0$, онда је $P = - \int_{\alpha}^{\beta} y(t)x'(t)dt$.

Одавде се лако можемо уверити коју површину мери интеграл (2) ако је γ из (1) произвољна глатка крива без самопресека. Посебно нам је користан случај када је крива γ затворена, тј. $x(\alpha) = x(\beta)$ и $y(\alpha) = y(\beta)$.

Приметимо да се променом оријентације мења знак интеграла у (1). Пошто површина мора бити позитивна, за резултат се узима апсолутна вредност.

Пример 8.1. Наћи површину области између криве $y = x^3 - x^2$ и праве $y = 4(x - 1)$.

Решење. Пре него што применимо формулу, треба да знамо две ствари:

- (1°) Интервал $[a, b]$, тј. пројекцију дате области на x -осу. За њега нам је нужно да одредимо пресечне тачке дате криве и праве.
- (2°) Знак израза $y_1 - y_2$. У зависности од њега, $|y_1 - y_2|$ може бити једнако $y_1 - y_2$ или $y_2 - y_1$. Знак се може променити само у некој од пресечних тачака.

Пресечне тачке задовољавају $y = x^3 - x^2 = 4(x - 1)$, тј. $0 = x^3 - x^2 - 4(x - 1) = (x - 1)(x - 2)(x + 2)$, па је $x \in \{-2, 1, 2\}$. Дакле, област између кривих лежи између $x = -2$ и $x = 2$, те је тражена површина

$$P = \int_{-2}^2 |y_1 - y_2| dx, \quad \text{где су } y_1 = x^3 - x^2 \text{ и } y_2 = 4(x - 1).$$

Како је $y_1 - y_2 = (x - 1)(x - 2)(x + 2)$ позитивно за $-2 < x < 1$ и негативно за $1 < x < 2$, следи да је

$$P = \int_{-2}^1 (y_1 - y_2) dx + \int_1^2 (y_2 - y_1) dx = \int_{-2}^1 (x^3 - x^2 - 4x + 4) dx - \int_1^2 (x^3 - x^2 - 4x + 4) dx = \frac{45}{4} + \frac{7}{12} = \frac{71}{6}.$$

Пример 8.2. Наћи површину испод *циклоиде* дате једначинама $x = t - \sin t$, $y = 1 - \cos t$ за $0 \leq t \leq 2\pi$.

Решење. Тражена површина је

$$\begin{aligned} P &= \int_0^{2\pi} y(t)x'(t) dt = \int_0^{2\pi} (1 - \cos t) \cdot (1 - \cos t) dt = \int_0^{2\pi} (1 - 2\cos t + \cos^2 t) dt \\ &= \int_0^{2\pi} \left(\frac{3}{2} - 2\cos t + \frac{1}{2} \cos 2t \right) dt = \left(\frac{3}{2}t - 2\sin t + \frac{1}{4} \sin 2t \right) \Big|_0^{2\pi} = 3\pi \approx 9,42478. \end{aligned}$$

(3°) Фигура у поларним координатама

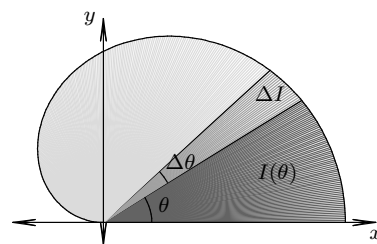
Нека је сада фигура описана условом $r \leq r(\varphi)$ за $\alpha \leq \varphi \leq \beta$ у поларним координатама.

Означимо са $I(\theta)$ површину фигуре одређене кривом γ у области у којој је $\alpha \leq \varphi \leq \theta$. Ако је $\Delta\theta$ веома мало, $\Delta I = I(\theta + \Delta\theta) - I(\theta)$ је блиско кружном исечку с полупречником $r(\theta)$ и централним углом $\Delta\theta$, те је његова површина $\frac{1}{2}r(\theta)r(\theta + \Delta\theta) + o(\Delta\theta)$.

У лимесу имамо $I'(\theta) = \lim_{\Delta\theta \rightarrow 0} \frac{\Delta I}{\Delta\theta} = \frac{1}{2}r^2$, па је $I(\theta) = \int_{\alpha}^{\theta} \frac{1}{2}r(\varphi)^2 d\varphi$.

Следи да је површина дате фигуре

$$P = \frac{1}{2} \int_{\alpha}^{\beta} r^2 d\varphi.$$

Истакнимо добијене резултате:

Шерђење 8.1.

- (1°) Површина фигуре између кривих $y = y_1(x)$ и $y = y_2(x)$ за $a \leq x \leq b$ је $P = \int_a^b |y_1 - y_2| dx$;
(2°) површина фигуре омеђене кривом $\gamma : \{x = x(t), y = y(t)\}$ за $\alpha \leq t \leq \beta$ и x -осом је $P = \int_\alpha^\beta y(t)x'(t) dt$;
(3°) површина фигуре дате у поларним координатама условима $r \leq r(\theta)$ за $\alpha \leq \theta \leq \beta$ једнака је $P = \frac{1}{2} \int_\alpha^\beta r^2 d\theta$.

8.3. Дужина лука криве

(1–2°) Крива задата експлицитно или параметарски

Претпоставимо да је крива задата параметарски у равни, условима (1), и означимо са $\ell(\tau)$ дужину лука криве за $\alpha \leq t \leq \tau$.

При кретању параметра t од τ до $\tau + \Delta\tau$, координате x и y тачке на кривој промене се редом за $\Delta x \approx x'(\tau)\Delta\tau$ и $\Delta y \approx y'(\tau)\Delta\tau$. При томе је тачка на кривој прешла приближно праволинијски пут чија је дужина (по Питагориној теореми) $\Delta\ell = \ell(\tau + \Delta\tau) - \ell(\tau) = \sqrt{x'(\tau)^2 + y'(\tau)^2} \cdot \Delta\tau + o(\tau)$.

Пуштањем $\Delta\tau \rightarrow 0$ добићемо $\ell'(\tau) = \lim_{\Delta\tau \rightarrow 0} \frac{\Delta\ell}{\Delta\tau} = \sqrt{x'(\tau)^2 + y'(\tau)^2}$. Следи да је дужина лука криве (1) једнака

$$\ell = \ell(\beta) = \int_\alpha^\beta \sqrt{x'(t)^2 + y'(t)^2} dt.$$

У случају тродимензионалне криве γ у простору задате условима $x = x(t)$, $y = y(t)$ и $z = z(t)$ за $\alpha \leq t \leq \beta$, добија се формула за дужину криве $\ell = \int_\alpha^\beta \sqrt{x'(t)^2 + y'(t)^2 + z'(t)^2} dt$.

Одавде одмах добијамо одговарајућу формулу и ако је крива дата експлицитно, условом $y = y(x)$, $a \leq x \leq b$. Наиме, тада улогу параметра t преузима x и важи $x'(t) = 1$ и $y'(t) = y'(x)$, те претходна формула постаје

$$\ell = \int_a^b \sqrt{1 + y'(x)^2} dx.$$

Пример 8.3. Одредити дужину криве дате једначином $y = \operatorname{ch} x$ за $0 \leq x \leq 1$.

Решење. Како је $y' = \operatorname{sh} x$, тражена дужина је

$$\ell = \int_0^1 \sqrt{1 + y'^2} dx = \int_0^1 \sqrt{1 + \operatorname{sh}^2 x} dx = \int_0^1 \operatorname{ch} x dx = \operatorname{sh} x \Big|_0^1 = \operatorname{sh} 1 = \frac{e^2 - 1}{2e} \approx 1,1752.$$

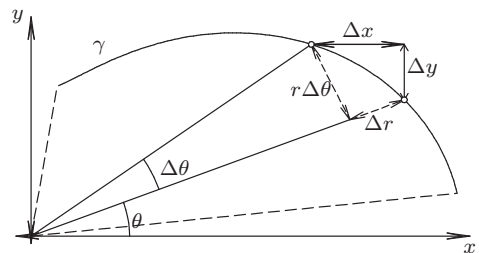
(3°) Крива у поларним координатама

Нека је крива γ задата у поларним координатама условом $r = r(\varphi)$ за $\alpha \leq \varphi \leq \beta$.

Означимо са $\ell(\theta)$ дужину дела криве γ у области у којој је $\alpha \leq \varphi \leq \theta$. Ако је $\Delta\theta$ веома мало и параметар t се креће од θ до $\theta + \Delta\theta$, тачка на кривој прелази пут који се може апроксимирати хипотенузом правоуглог троугла са катетама $r\Delta\theta$ и $\Delta r \approx r(\theta + \Delta\theta) - r(\theta) \approx r'\Delta\theta$. Следи да је $\Delta\ell = \ell(\theta + \Delta\theta) - \ell(\theta) = \sqrt{r(\theta)^2 + r'(\theta)^2} \Delta\theta + o(\Delta\theta)$.

Пуштањем $\Delta\theta \rightarrow 0$ добијамо $\ell'(\theta) = \sqrt{r(\theta)^2 + r'(\theta)^2}$, па је

$$\ell = \ell(\beta) = \int_\alpha^\beta \sqrt{r(\varphi)^2 + r'(\varphi)^2} d\varphi.$$

Пример 8.4. Наћи дужину кардиоиде, дате у поларним координатама условом $r = 1 - \cos \theta$ ($0 \leq \theta \leq 2\pi$).

Решење. Имамо $r' = \sin \theta$, па је тражена дужина

$$\ell = \int_0^{2\pi} \sqrt{r^2 + r'^2} d\theta = \int_0^{2\pi} \sqrt{2 - 2\cos \theta} d\theta = \int_0^{2\pi} 2 \sin \frac{\theta}{2} d\theta = \left(-4 \cos \frac{\theta}{2} \right) \Big|_0^{2\pi} = 8.$$

Истакнимо добијене резултате:

Шерђење 8.2.

- (1°) Дужина криве дате условом $y = y(x)$ за $a \leq x \leq b$ је $\ell = \int_a^b \sqrt{1 + y'(x)^2} dx$;
- (2°) дужина криве $\gamma : \{x = x(t), y = y(t), z = z(t)\}$ за $\alpha \leq t \leq \beta$ је $\ell = \int_\alpha^\beta \sqrt{x'^2 + y'^2 + z'^2} dt$;
- (3°) дужина криве $r = r(\theta)$ за $\alpha \leq \theta \leq \beta$ у поларним координатама је $\ell = \int_\alpha^\beta \sqrt{r^2 + r'^2} d\theta$.

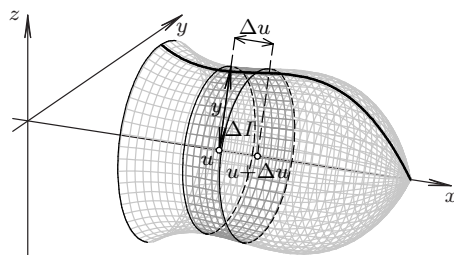
8.4. Запремина обртног тела

Обртно тело је тело у простору које се добија ротацијом криве γ око неке праве - *осе ротације*. Овде за осу ротације узимамо x -осу. Ротирање криве γ око x -осе чини обртно тело Φ .

(1°) Експлицитно задата крива

Прво разматрамо случај када је крива γ задата експлицитно, једначином $y = y(x)$ за $a \leq x \leq b$.

Означимо са $I(t)$ површину дела тела Φ између равни $x = a$ и $x = u$. Ако је Δu веома мало, део обртног тела између равни $x = u$ и $x = u + \Delta u$ је близак ваљку полупречника основе y и висине Δu . Зато је запремина овог дела тела $\Delta I = I(u + \Delta u) - I(u) = \pi y^2 \Delta u + o(\Delta u)$.

Пуштањем $\Delta u \rightarrow 0$ добијамо $I'(u) = \lim_{\Delta u \rightarrow 0} \frac{\Delta I}{\Delta u} = \pi y^2$. Према томе, запремина целог обртног тела је

$$V = I(b) = \pi \int_a^b y^2 dx.$$

(2°) Крива у параметарском облику

Нека је сада крива γ дата условима (1). Ако је $x(t)$ растућа функција за $t \in [\alpha, \beta]$, имамо $dx = x'(t)dt$, па је запремина

$$V = \pi \int_\alpha^\beta y(t)^2 x'(t) dt. \tag{3}$$

Општији случај, када $x(t)$ није монотона функција на интервалу $[\alpha, \beta]$, разматра се исто као и у случају површине одређене кривом у претходном одељку, тако да и тада формула (3) остаје на снази до на знак (тј. за резултат се узима апсолутна вредност интеграла).

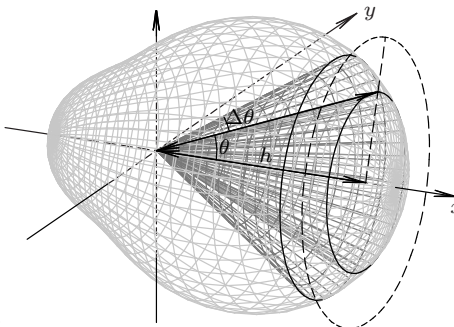
Пример 8.5. Нека су a и b ($|a| < b$) константе. Ротирањем круга $x = a \cos t, y = b + a \sin t$ за $0 \leq t \leq 2\pi$ око x -осе добија се *торус*. Његова запремина је

$$V = \left| \pi \int_0^{2\pi} y^2 \cdot x' dt \right| = \pi \int_0^{2\pi} (b + a \sin t)^2 \cdot a \sin t dt = \pi a \int_0^{2\pi} (b^2 \sin t + 2ab \sin^2 t + a^2 \sin^3 t) dt = 2\pi^2 a^2 b.$$

(3°) Крива у поларним координатама

Размотримо и случај поларних координата. У овом случају област $r \leq r(\theta)$ ротира око x -осе.

Означимо са $I(\theta)$ запремину дела тела Φ у области у којој је $\alpha \leq \varphi \leq \theta$. Ако је $\Delta\theta$ веома мало, $\Delta I = I(\theta + \Delta\theta) - I(\theta)$ је блиско разлици две купе заједничке висине $h = r \cos \theta$, полупречника основе $htg\theta$ и $htg(\theta + \Delta\theta)$. Зато је запремина овог дела обртног тела $\Delta I \approx \frac{1}{3}\pi h^2 (tg^2(\theta + \Delta\theta) - tg^2\theta) \cdot h d\varphi = \frac{1}{3}\pi (r \cos \theta)^3 (tg^2\theta)' \Delta\theta + o(\Delta\theta) = \frac{2}{3}\pi r^3 \sin \theta + o(\Delta\theta)$ када $\Delta\theta \rightarrow 0$.

У лимесу имамо $I'(\theta) = \lim_{\Delta\theta \rightarrow 0} \frac{\Delta I}{\Delta\theta} = \frac{2}{3}\pi r^3 \sin \theta$. Следи да је запремина читавог тела Φ

$$V = I(\beta) = \frac{2}{3}\pi \int_\alpha^\beta r^3 \sin \varphi d\varphi.$$

Истакнимо добијене резултате:

Шерђеје 8.3. Нека је V запремина обртне површи добијене ротирањем криве γ око x -осе.

(1°) Ако је γ дата условом $y = y(x)$ за $a \leq x \leq b$, онда је $V = \pi \int_a^b y^2 dx$;

(2°) Ако је γ дата условима $x = x(t)$, $y = y(t)$ за $\alpha \leq t \leq \beta$, онда је $V = \int_\alpha^\beta y(t)^2 x'(t) dt$;

(3°) Ако је $r \leq r(\varphi)$ за $\alpha \leq \varphi \leq \beta$ у поларним координатама, онда је $V = \frac{2}{3}\pi \int_\alpha^\beta r^3 \sin \varphi d\varphi$.

Пример 8.6. Бернулијева лемнискаџа (заправо, њена четвртина) је дата у поларним координатама условом $r^2 = \cos \theta$, $0 \leq \theta \leq \frac{\pi}{2}$. Нађи запремину тела добијеног ротирањем ове криве око x -осе.

Решење. Тражена запремина је

$$V = \frac{2}{3}\pi \int_0^{\pi/4} r^3 \sin \theta d\theta = \frac{2}{3}\pi \int_0^{\pi/4} \cos^{3/2} \theta \sin \theta d\theta \stackrel{t=\cos \theta}{\underset{dt=-\sin \theta d\theta}{=}} \frac{2}{3}\pi \int_{\frac{1}{\sqrt{2}}}^1 t^{3/2} dt = \frac{4}{15}\pi \left(1 - \frac{1}{2^{5/4}}\right) \approx 0,48552.$$

8.5. Површина обртне површи

(1–2°) Крива задата експлицитно или параметарски

Претпоставимо да је крива задата параметарски, условима (1).

Означимо са $P(t)$ површину обртне површи за $\alpha \leq t \leq t$. Као што смо видели у одељку о дужини криве, ако је δt веома мало, део ове криве за $t \leq \tau \leq t + \Delta t$ има дужину $\Delta \ell \approx \sqrt{x'(t)^2 + y'(t)^2} \Delta t$. Ротирањем око x -осе овај део криве чини уску површ блиску зарубљеној купи чија је изводница $\Delta \ell$, а полупречници обеју основа $\approx y(t)$. Површина овог дела површи је $\Delta P = 2\pi y(t) \sqrt{x'(t)^2 + y'(t)^2} \Delta t + o(\Delta t)$ када $\Delta t \rightarrow 0$.

Добијамо $P'(t) = \lim_{\Delta t \rightarrow 0} \frac{\Delta P}{\Delta t} = 2\pi y(t) \sqrt{x'(t)^2 + y'(t)^2}$, па интеграција даје формулу

$$P = P(\beta) = 2\pi \int_\alpha^\beta y(t) \sqrt{x'(t)^2 + y'(t)^2} dt.$$

Одавде одмах добијамо одговарајућу формулу и ако је крива дата експлицитно, условом $y = y(x)$ за $a \leq x \leq b$. Улогу параметра t преузима x , те претходна формула постаје

$$P = 2\pi \int_a^b y \sqrt{1 + y'(x)^2} dx.$$

Пример 8.7. Асџироида је крива дата једначином $|x|^{2/3} + |y|^{2/3} = 1$. Нађи површину тела добијеног ротирањем ове криве око x -осе.

Решење. Крива је симетрична у односу на обе осе, па можемо да посматрамо само део у првом квадранту и резултат помножимо са 2. Сменом $x^{2/3} = \cos^2 t$ и $y^{2/3} = \sin^2 t$ добијамо параметризацију $x = \cos^3 t$ и $y = \sin^3 t$ за $0 \leq t \leq \frac{\pi}{2}$. Пошто је $x' = -3 \cos^2 t \sin t$ и $y' = 3 \sin^2 t \cos t$, имамо $x'^2 + y'^2 = (3 \sin t \cos t)^2$ и

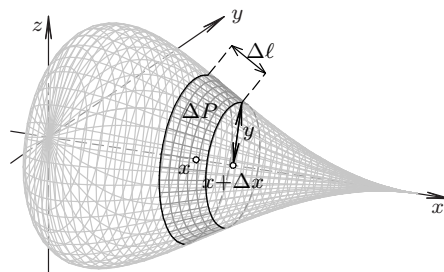
$$P = 2\pi \int_0^{\pi/2} y \sqrt{x'^2 + y'^2} dt = 2\pi \int_0^{\pi/2} \sin^3 t \cdot 3 \sin t \cos t dt \stackrel{u=\sin t}{\underset{du=\cos t dt}{=}} 2\pi \int_0^1 3u^4 du = \frac{6}{5}\pi \approx 3,76991.$$

(3°) Крива у поларним координатама

Најзад, ако је крива γ задата у поларним координатама условом $r = r(\theta)$ за $\alpha \leq \theta \leq \beta$, имаћемо $\Delta \ell \approx \sqrt{r(\theta)^2 + r'(\theta)^2} \Delta \theta$ и $\Delta P \approx 2\pi y \sqrt{r^2 + r'^2} \Delta \theta = 2\pi r \sin \theta \sqrt{r^2 + r'^2} \Delta \theta$, што нас води закључцима $P'(\theta) = 2\pi r \sin \theta \sqrt{r^2 + r'^2}$ и

$$P = P(\beta) = 2\pi \int_\alpha^\beta r(\varphi) \sqrt{r(\varphi)^2 + r'(\varphi)^2} \cdot \sin \varphi d\varphi.$$

Пример 8.8. Израчунати површину тела добијеног ротирањем круга $x^2 + y^2 = 2y$ око x -осе.

Решење. У поларним координатама дати круг се представља условом $r^2 = 2r \sin \varphi$, тј. $r = 2 \sin \varphi$, при чему је $0 \leq \varphi \leq \pi$. Тада је $r' = 2 \cos \varphi$, а тражена површина је

$$P = 2\pi \int_0^\pi \sqrt{r^2 + r'^2} \cdot r \sin \varphi \, d\varphi = 2\pi \int_0^\pi 2 \cdot 2 \sin^2 \varphi \, d\varphi = 4\pi.$$

Истакнимо и ове резултате:

Шерђење 8.4. Нека је P површина обртне површи добијене ротирањем криве γ око x -осе.

(1°) Ако је γ дата условом $y = y(x)$ за $a \leq x \leq b$, онда је $P = 2\pi \int_a^b y \sqrt{1 + y'^2} \, dx$;

(2°) Ако је γ дата условима $x = x(t)$, $y = y(t)$ за $\alpha \leq t \leq \beta$, онда је $P = 2\pi \int_\alpha^\beta y \sqrt{x'^2 + y'^2 + z'^2} \, dt$;

(3°) Ако је $\gamma : r = r(\theta)$ ($\alpha \leq \theta \leq \beta$) у поларним координатама, важи $P = 2\pi \int_\alpha^\beta \sqrt{r^2 + r'^2} \cdot r \sin \varphi \, d\varphi$.

8.6. Задаци

1. Израчунати површину области ограничене кривом $y = \sqrt{1 - x^2}$ и правом $y = \frac{x+1}{2}$.
2. Наћи површину области између кривих $y = 2|x|$ и $y = 6 + 3x - x^2$.
3. Одредити површину унутрашњости кардиоиде, дате условом $r = 1 - \cos \theta$ за $0 \leq \theta \leq 2\pi$.
4. Израчунати површину области омеђене кривом $\gamma : (x, y) = (\sin t - \sin 5t, \cos t - \cos 5t)$ за $0 \leq t \leq \frac{\pi}{2}$.
5. Наћи дужину дела параболе $y = x^2$ у области $0 \leq x \leq 1$.
6. Наћи дужину лука криве $y = x^2 - \frac{1}{8} \ln x$ за $x \in [1, e]$.
7. Израчунати дужину криве дате у поларним координатама једначином $r = e^\varphi$, $-1 \leq \varphi < 1$.
8. Наћи дужину лука циклоиде: $x = t - \sin t$, $y = 1 - \cos t$, $0 \leq t \leq 2\pi$.
9. Наћи запремину тела које се добија ротирањем око x -осе криве $y = \sin x + \frac{1}{2}$ за $0 \leq x \leq 2\pi$.
10. Наћи запремину тела које се добија ротирањем око x -осе криве $y = x\sqrt[3]{1 - x^3}$ за $0 \leq x \leq 1$.
11. Наћи запремину тела које се добија ротирањем око x -осе фигуре ограничене правим $x = 0$ и $y = 2e$ и кривом $y = (x + 1)e^x$.
12. Крива $y = (x^2 + 2x^{-2})^{-3/4}$ ($x \geq 0$) ротира око x -осе. Наћи запремину добијеног тела.
13. Одредити запремину тела добијеног ротирањем криве $y = x + x^3$ ($0 \leq x \leq 2$) око y -осе.
14. Наћи површину тела добијеног ротирањем криве $r = 1 + \cos \varphi$ за $0 \leq \varphi \leq \pi$ око x -осе.
15. Израчунати површину сфере полупречника 1.
16. Крива $y = (x - \frac{1}{3})\sqrt{x}$ ($0 \leq x \leq 1$) ротира око x -осе. Наћи површину добијеног тела.
17. Израчунати површину тела које се добија ротирањем дела криве $y = \sin x$ ($0 \leq x \leq \pi$) око x -осе.
18. Израчунати површину тела које се добија ротирањем лука криве $y = 9x - x^3$, $0 \leq x \leq 3$, око x -осе.
19. Израчунати површину тела које се добија ротирањем око x -осе фигуре ограничене правим $y = 0$ и $y = 2x$ и параболом $y = (x - 4)^2$.
20. Наћи површину тела насталог ротирањем криве $r = \cos^2 \varphi$ за $0 \leq \varphi \leq \pi/2$ око x -осе.

8.7. Решења

1. Прво нађимо пресеке праве и криве: $\sqrt{1-x^2} = \frac{x+1}{2} \Rightarrow 4(1-x^2) = (x+1)^2 \Rightarrow (x+1)(5x-3) = 0$, па су пресеци у $x = -1$ и $x = \frac{3}{5}$. Тражена површина је

$$\int_{-1}^{\frac{3}{5}} \left(\sqrt{1-x^2} - \frac{x+1}{2} \right) dx = \left(\frac{x\sqrt{1-x^2}}{2} + \frac{\arcsin x}{2} - \frac{(x+1)^2}{4} \right) \Big|_{-1}^{\frac{3}{5}} = \frac{1}{2} \arcsin \frac{3}{5} + \frac{\pi}{4} - \frac{2}{5} \approx 0,70715.$$

2. Испитајмо где се две криве секу, тј. решимо једначину $6+3x-x^2 = 2|x|$. Може бити $6+3x-x^2 = 2x$ (чија су решења $x \in \{-2, 3\}$) или $6+3x-x^2 = -2x$ (решења $x \in \{-1, 6\}$), при провера потврђује само решења $x = -1$ и $x = 3$. Делови тражене површине за $-1 \leq x \leq 0$ и $0 \leq x \leq 3$ су

$$P_1 = \int_{-1}^0 (6+3x-x^2+2x) dx = \frac{19}{6} \quad \text{и} \quad P_2 = \int_0^3 (6+3x-x^2-2x) dx = \frac{27}{2},$$

па је укупна површина $P = P_1 + P_2 = \frac{50}{3}$.

3. Површина је $P = \frac{1}{2} \int_0^{2\pi} r^2 d\theta = \frac{1}{2} \int_0^{2\pi} (1-2\cos\theta + \cos^2\theta) d\theta = 3\pi \approx 9,42478$.

4. Дата крива је затворена, јер је $(x, y) = (0, 0)$ за $t = 0$ и $t = \frac{\pi}{2}$. Површина области унутар ње је

$$\begin{aligned} P &= \left| \int_0^{\pi/2} y(t)x'(t) dt \right| = \left| \int_0^{\pi/2} (\sin t - \sin 5t)(5 \sin 5t - \sin t) dt \right| = \left| \int_0^{\pi/2} (6 \sin t \sin 5t - \sin^2 t - 5 \sin^2 5t) dt \right| \\ &= \left| \int_0^{\pi/2} \frac{6(\cos 4t - \cos 6t) - (1 - \cos 2t) - 5(1 - \cos 10t)}{2} dt \right| = \left| \int_0^{\pi/2} -3 dt \right| = \frac{3\pi}{2}. \end{aligned}$$

5. Тражена дужина је

$$\begin{aligned} \ell &= \int_0^1 \sqrt{1+y'^2} dx = \int_0^1 \sqrt{1+4x^2} dx \stackrel{t=2x}{=} \frac{1}{2} \int_0^2 \sqrt{1+t^2} dt \\ &= \frac{1}{4} \left[t\sqrt{t^2+1} + \ln(t + \sqrt{t^2+1}) \right] \Big|_0^2 = \frac{1}{2} \sqrt{5} + \frac{1}{4} \ln(2 + \sqrt{5}) \approx 1,47894. \end{aligned}$$

6. Дужина дате криве је

$$\begin{aligned} \ell &= \int_1^e \sqrt{1+y'^2} dx = \int_1^e \sqrt{1 + \left(2x - \frac{1}{8x}\right)^2} dx = \int_1^e \sqrt{4x^2 + \frac{1}{2} + \frac{1}{64x^2}} dx \\ &= \int_1^e \left(2x + \frac{1}{8x}\right) dx = \left(x^2 + \frac{1}{8} \ln x\right) \Big|_1^e = e^2 - \frac{7}{8} \approx 6,51406. \end{aligned}$$

7. Дужина криве је $\ell = \int_{-1}^1 \sqrt{r^2+r'^2} d\varphi = \int_{-1}^1 \sqrt{2e^{2\varphi}} d\varphi = \sqrt{2} \int_{-1}^1 e^\varphi d\varphi = \sqrt{2}(e - e^{-1}) \approx 3,32397$.

8. Тражена дужина је

$$\ell = \int_0^{2\pi} \sqrt{x'^2+y'^2} dt = \int_0^{2\pi} \sqrt{(1-\cos t)^2 + \sin^2 t} dt = \int_0^{2\pi} \sqrt{2-2\cos t} dt = \int_0^{2\pi} 2 \sin \frac{t}{2} dt = -4 \cos \frac{t}{2} \Big|_0^{2\pi} = 8.$$

9. Запремина је

$$V = \pi \int_0^{2\pi} \left(\sin x + \frac{1}{2}\right)^2 dx = \pi \int_0^{2\pi} \left(\sin^2 x + \sin x + \frac{1}{4}\right) dx = \pi \left(\frac{3}{4}x - \cos x - \frac{1}{4} \sin 2x\right) \Big|_0^{2\pi} = \frac{3}{2}\pi^2 \approx 14,8044.$$

10. Запремина је $V = \pi \int_0^1 y^2 dx = \pi \int_0^1 x^2(1-x^3)^{2/3} dx \stackrel{t=1-x^3}{=} \frac{1}{3}\pi \int_0^1 t^{2/3} dt = \frac{1}{5}\pi \approx 0,62832$.

11. Функција $f(x) = (x+1)e^x$ је растућа и $f(0) = 1$ и $f(1) = 2e$. Дакле, дата фигура је у области $0 \leq x \leq 1$. Запремина цилиндра које се добија ротирањем целе ове области између x -осе и праве $y = 2e$ је

$$V_1 = \pi \int_0^1 (2e)^2 dx = 4\pi e^2.$$

Запремина „шупљине” нашег обртног тела, тј. дела између x -осе и криве $y = f(x)$, је

$$V_2 = \pi \int_0^1 (x+1)^2 e^{2x} dx = \frac{1}{4} \pi e^{2x} (2x^2 + 2x + 1) \Big|_0^1 = \frac{1}{4} \pi (5e^2 - 1).$$

Тражена запремина је $V_1 - V_2 = \frac{1}{4} \pi (11e^2 + 1) \approx 64,6223$.

12. Запремина је

$$V = \pi \int_0^\infty y^2 dx = \pi \int_0^\infty x^3 (x^4 + 2)^{-3/2} dx \stackrel{t=x^4+2}{\Big|_{dt=4x^3 dx}} \Big| = \frac{\pi}{4} \int_2^\infty t^{-3/2} dt = -\frac{\pi}{4} \cdot 2t^{-1/2} \Big|_2^\infty = \frac{\pi}{2\sqrt{2}} \approx 1,11072.$$

13. Пошто се ротира око y -осе, у формули за запремину x и y мењају улоге. При томе је $0 \leq y \leq 10$:

$$V = \pi \int_0^{10} x^2 dy = \pi \int_0^2 x^2 (1 + 3x^2) dx = \pi \left(\frac{1}{3} x^3 + \frac{3}{5} x^5 \right) \Big|_0^2 = \frac{328}{15} \pi = 68,6962.$$

14. Тражена запремина је

$$V = \frac{2}{3} \pi \int_0^\pi r^3 \sin \varphi d\varphi = \frac{2}{3} \pi \int_0^\pi (1 + \cos \varphi)^3 \sin \varphi d\varphi \stackrel{t=1+\cos \varphi}{\Big|_{dt=-\sin \varphi d\varphi}} \Big| = \frac{2}{3} \pi \int_0^2 t^3 dt = \frac{8}{3} \pi \approx 8,37758.$$

15. Сфера се може добити ротирањем полукруга $y = \sqrt{1-x^2}$ за $-1 \leq x \leq 1$ око x -осе. Како је $y' = \frac{x}{\sqrt{1-x^2}}$ и $1 + y'^2 = \frac{1}{1-x^2}$, површина сфере је (као што већ знамо)

$$P = 2\pi \int_{-1}^1 y \sqrt{1 + y'^2} dx = 2\pi \int_{-1}^1 \sqrt{1-x^2} \sqrt{\frac{1}{1-x^2}} dx = 2\pi \int_{-1}^1 dx = 4\pi \approx 12,5664.$$

16. Имамо $y' = \frac{9x-1}{6\sqrt{x}}$ и $\sqrt{1+y'^2} = \sqrt{\frac{81x^2+18x+1}{36x}} = \frac{9x+1}{6\sqrt{x}}$. Тражена површина је онда

$$P = 2\pi \int_0^1 y \sqrt{1+y'^2} dx = 2\pi \int_0^1 \sqrt{x} \left(x - \frac{1}{3} \right) \frac{9x+1}{6\sqrt{x}} dx = 2\pi \int_0^1 \left(\frac{3}{2} x^2 - \frac{1}{3} x - \frac{1}{18} \right) dx = \frac{5}{9} \pi \approx 1,74533.$$

17. Површина је

$$P = 2\pi \int_0^\pi y \sqrt{1+y'^2} dx = 2\pi \int_0^\pi \sin x \sqrt{1+\cos^2 x} dx \stackrel{t=\cos x}{\Big|_{dt=-\sin x dx}} \Big| = 2\pi \int_{-1}^1 \sqrt{1+t^2} dt \\ = \pi [t\sqrt{t^2+1} + \ln(t + \sqrt{t^2+1})] \Big|_{-1}^1 = 2\pi [\sqrt{2} + \ln(1 + \sqrt{2})] \approx 14,4236.$$

18. Површина је $P = 2\pi \int_0^3 y \sqrt{1+y'^2} dx = 2\pi \int_0^3 x(9-x^2) \sqrt{1+(9-3x^2)^2} dx$. Ако уведемо смену $t = 9 - 3x^2$, $dt = -6x dx$, онда је $9 - x^2 = 6 + \frac{1}{3}t$ и

$$P = \frac{1}{3} \pi \int_{-18}^9 \left(6 + \frac{1}{3}t \right) \sqrt{t^2+1} dt = \frac{1}{3} \pi \left(3t\sqrt{t^2+1} + 3 \ln(t + \sqrt{t^2+1}) + \frac{1}{9}(t^2+1)^{3/2} \right) \Big|_{-18}^9 \\ = \pi \left(\frac{805}{27} \sqrt{13} + \frac{325}{27} \sqrt{82} + \ln(9 + \sqrt{82}) + \ln(18 + \sqrt{325}) \right) \approx 700,502.$$

19. Парабола сече праву $y = 2x$ за $x = 2$ (и $x = 8$, али та пресечна тачка не одговара опису), а x -осу за $x = 4$. Спољашњост обртног тела састоји се из три дела:

(1°) Површи настале ротирањем сегмента праве $y = 2x$ за $0 \leq x \leq 2$. Њена површина је $P_1 = 2\pi \int_0^2 y \sqrt{1+y'^2} dx = 2\pi \int_0^2 2x\sqrt{5} dx = 8\pi\sqrt{5}$.

(2°) Површи настале ротирањем дела параболе $y = (x-4)^2$ за $2 \leq x \leq 4$. Њена површина је $P_2 = 2\pi \int_2^4 (x-4)^2 \sqrt{1+(2(x-4))^2} dx = \frac{\pi}{4} \int_{-4}^0 u^2 \sqrt{1+u^2} du$ (смена $u = 2(x-4)$), па добијамо $P_2 = \frac{\pi}{32} [u(2u^2+1)\sqrt{u^2+1} - \ln(u + \sqrt{u^2+1})] \Big|_{-4}^0 = \pi \left(\frac{33}{8} \sqrt{17} - \frac{1}{32} \ln(4 + \sqrt{17}) \right)$.

Укупна површина је $P = P_1 + P_2 = \pi [8\sqrt{5} + \frac{33}{8} \sqrt{17} - \frac{1}{32} \ln(4 + \sqrt{17})] \approx 109,424$.

20. Имамо $r' = 2 \sin \varphi \cos \varphi$ и $r^2 + r'^2 = (4 \sin^2 \varphi + \cos^2 \varphi) \cos^2 \varphi = \frac{5-3 \cos 2\varphi}{2} \cdot \cos^2 \varphi$. Површина је

$$P = 2\pi \int_0^{\pi/2} r \sqrt{r^2 + r'^2} \sin \varphi d\varphi = 2\pi \int_0^{\pi/2} \cos^2 \varphi \sqrt{\frac{5-3 \cos 2\varphi}{2}} \cos \varphi \sin \varphi d\varphi \\ = \frac{\sqrt{2}}{2} \pi \int_0^{\pi/2} \frac{1 + \cos 2\varphi}{2} \sqrt{5-3 \cos 2\varphi} \sin 2\varphi d\varphi \stackrel{t=5-3 \cos 2\varphi}{\Big|_{dt=6 \sin 2\varphi d\varphi}} \Big| = \frac{\sqrt{2}}{2} \pi \int_2^8 \frac{8-t}{6} \sqrt{t} \cdot \frac{1}{6} dt = \frac{94}{135} \pi \approx 2,18748.$$